

פרשת השבוע על פי אור החיים הקדוש

פרשת בראשית

לע"נ הורי ר' אליהו בן בת שבע ז"ל אליהו
לאה אירן בת טאוס ז"ל

וקראתי שם החיבור ספר אור החיים, כי התורה נקראת אור דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ולפי שיש כמה דברים שיתחם להם אור הנר ואור השמש והירח והכוכבים, לזה ציינתיהו אור החיים, שם זה מיוחס לבורא עולם הנקרא חיים דכתיב ומלך חיים, ולתורה שנקראת חיים דכתיב תורת חכם מקור חיים, ולצדיקים הנקראים חיים דכתיב ואתם הדבקים וגוי חיים כולכם. ברוך ה' השם חלקנו בחיים, וכפי פרושות השמים מול כורא עולם, שיעלה לפניו לרצון חיבור זה, להאיר ענפי הקדושה, ואם שגיתי באיזה דבר יעלה לרצון העסק אשר עסקתי, שהכל הוא לשמוח אלהי כוראי, שמחת לבי ואור עיני הוא אדוני אלהים חיים:

כעזר יוצר אורה,
אבאר פירוש התורה,
ליחד שמו העורא:

אשר עשאני מראשית,
ויעצני וקראני ראשית,
לעסוק בנועם ראשית,
אתחיל לבאר ספר בראשית:

נפתחו השמים ואראה מראות אלהים א
כורא קצות הארץ, ואתכונן במה
שהורשיתי להתכונן בפתח דברי קודש,

בראשית א

ובזה נבא אל הביאור, והוא כי האדון יתעלה שמו כל מה שכרא בעולם שהם המקורות וכל אשר ישנן כמציאות ושמים וארץ הכל כאשר לכל בראו ה' כדיבור אחד, וזה הוא אומרו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, דקדק לומר שני אתין לרבות כל הנמצא בעולם, ולהיות שהנבראים הם רבים, כי מלבד העשרה דברים הניכרים ונראין לעין כל כמו שמנאום חז"ל (חגיגה יב) וזה לשונם עשרה דברים נבראו ביום אחד שמים וארץ אור חשך תהו כהו וכר מים רוח ע"כ, מלבד אלו יש עוד בריות אחרים נעלמים ונבלעים בכוחות היסודות, יש מהם ניכרים כממצעות ההתכה, יש מהם באמצעות ההרכבה, יש מהם בהשתנות הזמנים, יש מהם ככח ההיולית, ורכו מלספור, אשר לזה כללם הבורא כבי פרטים גדולים ועצומים בשמים וכארץ והם הם הבר' ריבויים שריבה באומרו את השמים ואת הארץ, ובמאמר אחד ברא הכל יתעלה שמו, ותמצא שאמרו ז"ל (מגילה כא) בראשית מאמר הוא, כי בו השלימו עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, הראשון שבכולן בו נברא הכל אלא שלא היה מסודר והיו כל הבריות כנמצא אבל חסרו הסדר וסדרן הקב"ה דבר יום ביומו, ביום ראשון הכין והכדיל האור מן החשך וקנה החשך מקומו והאור מקומו, וביום ב' וכר:

למה הדבר דומה, למי שרצה לבנות פלטין וקדם מכין אבנים ועצים ועפר וצורכי הבנין במושלם ואחר כך יבנה בית, כן הבורא ברוך הוא ברא כל צורכי העולם בדיבור אחד והכינו, והיה הכל מונח גרוש בערבוביא ואחר כך התחיל לסדר דבר דבור על אופניו ועשה פעלו יתעלה שמו. ותמצא שכשרצה לברא השמים אמר (פסוק י) יהי רקיע בתוך המים, פירוש קבע לו מקום אבל הוא כבר נברא במאמר ראשון, וכן הארץ (פסוק ט) ותראה היבשה:

בראשית א

אומרו בתחילת סדר הבריאה "השמים", ודבותינו ז"ל (חגיגה יב) פירשו התיכה שהיא מורכבת מבי' דברים אש ומים, ומעתה הרי זה ח"ו נותן יד לפושעים לומר כי זו היא התחלת הבריאה אבל המים והאש לא בראם ח"ו הבורא, אחר שהשמיענו הכתוב עצמו שתחילת הבריאה היא שמים ואם המים נבראו היה לו להקדים בריאתם. וחז"ל נשמרו מבי' הערות² ופירשו ששיעור הכתוב היא על זה הדרך בראשית בריאת שמים וארץ היתה הארץ תהו וגוי לא שתחילת הבריאה היתה שמים וארץ.

דבריהם ז"ל לא הספיקו להסיר הטעות, כי לדבריהם למה לא הודיע הכתוב אחר כך בריאת מים ואש ועפר ורוח, והגם שאמר הכתוב יקו המים וגוי ותראה היבשה, אינו כנשמע שנבראת, ויותר צודק המשמעות שמצויה היתה אלא שגור עליה להגלות כשיקור המים:

יפסיד צמחיה והיא שמירת מצות לא תעשה (שבועות ד). אשר צריך האדם לשמור לבל עבור עליהם כי הם המפסידים כל דבר טוב, והוא אומרם ז"ל (טוטה כא) עבירה מכבה מצוה והגם שאמרו (שם) ואין עבירה מכבה תורה, אין כוונתם לומר שמעשה הרע לא יפסיד התורה כל עיקר אלא לומר שאין כח בעבירה אחת לכבות התורה, ולעולם כי ירבה להשחית תשחת תורתו וידעך נרה ותהפך שלייתו על פניו רחמנא ליצלן. מעתה יוצדק לומר על גן עדן לעברה ולשמרה:

והנה בימים ההם כשהניח ה' האדם בגן עדן היה מביט וצופה בפעולות צדיק לחיים כמעשיו מה שהיה פועל בגן עדן, אך אחר אשר נגרש האדם הושלל ממנו ראות הדבר, אבל המעשה נפש עמל עמלה לו כי הרוחניות לא ימנענה ההרחקה והפעולה נעשית. אשרי המחכה ויגיע בעולם הזה לאכול מפרי דרכו שהוא מזון הנשמה בגן עדן. שוב בא לידי מאמר חז"ל (תיקוני זוהר תיקון נה) וזה לשונם לעברה אלו מצות עשה ולשמרה אלו מצות לא תעשה, וכוננתם ז"ל על דרך שביארנו:

בראשית ב

טו. ויקח וגוי לעבדה ולשמרה. משמעות הכתוב יגיד כי הגן צריך לה עובד ושומר, והאמת יכחיש זה כי למה יהיה צריך לשמרה אם מהגנבים זה הבאילת היא, ומה היא העבודה שהיתה צריכה הגן, ואם צריכה עובד אם כן זה לה חמשת אלפים וחמש מאות שנה מי עבדה:

אכן יש לך לדעת כי כל הווה אינו אלא דוגמא לרוחניות וכמו שהאדמה צריכה עבודה והזרעה והגשמה להוציא מזון האדם גם שמירה מדברים שמפסידים והמריעים לצומח, כמו כן גן עדן אשר היא היום אדמת הנפשות לבד כי הגופות נגשמו גם היא צריכה עבודה ושמירה כפי רוחניותה. הגשמה המיוחדת לה היא עסק התורה, כמו שאמר הכתוב (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי תעל כטל אמרתי. והזרעים הם מצנת עשה אשר יעשה אותם האדם כרמוז בדברי הנביא (הושע יב) זרעו לכם וגוי והגם שלא נזכר בדברי הנביא אלא הצדקה לא על פרט הצדקה לבד הוא אומר אלא על כל פרטי הצדקות הוא אומר, וכן הובא בדבריהם ז"ל (מדרש תהלים קיד ב) שכל מצות שיעשה האדם הקב"ה זורעה. והעבודה היא התעסקות גדול והסתכלות נמרץ בתורה שהיא עיקר מצוותה. והשמירה גם כן לכל יפרוץ גדריה ולכל

8 יב. ויקחו וגו' בן אחי אברם וגו'. טעם שהוצרך לומר בן אחי אברם. גם טעם אומר "והוא יושב בסדום" ללא צורך שכבר ידענו כי שם קנה מקומו. יכוין לומר שהמלכים ידעו כי לוט זה הוא בן אחי אברם ואע"פ כן לקחו אותו והוליכוהו בשביה, ונתן הכתוב הטעם שלא חששו לכבוד אברהם והוא היה נכבד ומעולה בעיני כל העולם, כי להיותו יושב בסדום. 10 והוא על דרך אומרים ז"ל (גיטין לה.) מואב טהר בסיחון ע"כ, הרי שהגם שפטר ה' מואב מיד ישראל כיון שנמצאו בסיחון הותר להם. כמו כן לוט הגם היותו בן אחיו של איש שלומם אף על פי כן כיון שנמצא בסדום הותר להם. וכזה מצאנו נחת רוח לטעם אברהם אשר לא קרא לשלום לארבעה מלכים להשיב לוט ואם לא ישלימו אז יכס כאשר הכס, אלא הטעם הוא להיות שידוע היה להם לוט והיותו בן אחי אברהם, ולזה רמז הכתוב (פסוק יד) באומר וישמע וגו' כי נשבה אחיו, פירוש שנשבה אחר שידעו שהיה אחיו של אברהם וכזה גילו כי אויבי אברהם הם, ולזה רדף אחריהם ויכס:

בראשית יד

בראשית טו

10 עוד יתבאר הכתוב כמה שנדקדק עוד למה הביא ה' על המצריים עשר מכות ועל הים לקו וכו', אחר שמצינו כי בן גזר הגזר:

5 והנה הרמב"ם ז"ל בספר המדע (הלי תשובה פ"ו) כתב כי טעם חיוב האומות המשעבדים הוא לצד שלא אמר ה' אומה פלונית וכו'. והשיגוהו הרמב"ן וראב"ד כי מה בכך סוף סוף מצוה עושים 10 בקיום דבר מלך. ופירש הרמב"ן כי העונש הוא לצד שהוסיפו לענות יותר מדי העבודה אשר גזר ה', ולדבריו אין האומות נענשים אלא על תוספת עינוי. ולדרכו ז"ל יתבאר הכתוב על זה הדרך וגם את הגוי דן אנכי, פירוש ידיו ה' עמו וממוצא דבר אתה יודע כי ירבה יותר משיעור הגזירה, ודקדק לומר "את" פירוש ידון אתו עמו הוא בכבודו ובעצמו, והוא אומר אנכי כי הוא היודע שיעור הגזירה ושיעור התוספת שעליו יעניש אותם, וכל זה לדרכו של הרמב"ן:

ואם חאמר הלא הדין הוא עם ארבעה מלכים שלקחהו מתוך העיר המורדת בהם. וי"ל שמה שאנו אומרים (שם) טהרו בסיחון הוא לאומה שאין לנו עמה לא שלום ולא מלחמה, אבל אנשי שלום לא נדין לשבותם, וצא ולמד מה שעשו ישראל לקני שציוו עליו סורו רדו מהעמלקי וגו' (ש"א טו ו), וכמו כן היה להם לצוות עליו לעבור מביניהם אם הם אנשי שלום עם אברהם:

טז. וגם את לוט וגו'. הגם שעיקר רדיפתו היתה עליו, ואותו היה לו להקדים. הודיע הכתוב סדר ההצלחות בדרך לא זו אף זו, א' השיב הרכוש של המלכים, הצלחה ב' השיב לוט ולא שרפוהו המלכים בראותם במלחמה עם אברהם לנקמה, והודיע הכתוב שנתן דעתו להשיב הנשים והטף לצד כבוד שעשו ללוט:

והנכון בעיני הוא כי כל האומות חייבין ליענש על כל העינוי והצער אשר ירעו לנו והחקירה מעיקרה אינה צודקת, כי האומות טעם אשר יענונו הוא לצד הבדלתנו מהם וקיום המצות אשר אנו מקיימין, וצא ולמד אם היו ישראל עובדים לטלה והיו לעם אחד במצרים לא היו המצריים משתעבדים בהם והיו כאחיהם המצריים, וכן בכל אומה ואומה אשר תשעבד ישראל ותרע, הטעם הוא לצד היותנו נחלת שדי:

רמעתה מה מקום לטענת שהם שלוחי אל הגזר, והלא אל גזר על אשר עברו ענף אחד מדבריו, והם מריעים על שאינם עובדים כל התורה והיו ככל הגוים בית ישראל, והוא אומר (זכריה א טו) אני קצפתי מעט, פירוש על אשר עברו על חלק מהתורה קצפתי מעט, והם האומות המיסרים את ישראל אדרבה עוזרים באמצעות העינוי לרעה לעבור על הכל, וכן הוא שהעובר על הדת פוטרים אותו מכל רע ומטיבין לו, והוא אומר וגם את הגוי, אני אתדיין עמו כי אני יודע מחשבות אדם ותחבולותיו וטעם העינוי שאינו לצד קיום מצות ה' שגזר עליהם כן.

13 יח. ביום ההוא כרת וגו'. אומר נתתי לשון עבר, לפי מה שקדם לנו שהחזיק בה אברהם כמו שפירשתי במקומו (לעיל יג טרי"ז) יוצדק לומר נתתי כבר, כי הכנים יזכו מדין יורש:

9 יח. ומלכי צדק וגו'. רבותינו אמרו (בי"ד נו י) כי הוא שם. וטעם שהפסיק בענין מלך שלם בין יציאת מלך סדום להודעת דבריו אל אברהם וגו'. להגיד שבח הצדיקים מה בינם לבין הרשעים, כי מלך סדום יצא לקראת אברהם לראות פניו ריקם הגם שאליו יחוייב להקביל פני אברהם במנחה כיד המלך והוא הרשע יצא בידיים ריקניות, ושם הצדיק מבלי חיוב נדיבות יעץ והקביל פניו בלחם ויין:

10 וממוצא דבר אתה יודע כי הגדיל אויב עשות רשע כיון שמיסר לצד שנאתו אין שנאה כשנאת הדת, ופשוט הוא כי יתאכזר עליהם בהפלגה. וכפי זה יוצדק לומר וגם את וגו' שהוא הודעת ריבוי הצער אשר יעבור על בניו, וסמוך לזה כתב ואחרי כן יצאו וגו', פירוש כיון שאין דעתם לקיים מצות ה' ישנם בהשבת הגזילה בכל מה ששעבדו אותם, וצא ולמד ממעשה גביהה (סנהדרין צא.) שתבע מהמצריים שכר כמה שנים ששעברו בישראל:

עוד ירמז הכתוב על דרך אומרים ז"ל (במ"ד ז י) גלו למצרים שכינה עמהם וכו', וכתוב (תהלים צ"ט) עמו אנכי בצרה טו. ועוד אמרו בפסוק ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כ"ד) שירמזו אל שעבוד שנשתעבדו ישראל בלבנים וכו' (ש"י שם). והוא אומר וגם את הגוי אשר יעבודו בהם שם אתם עמם דן אנכי שירמזו אל השכינה שתהיה עמם בגלות, וכזה ידויקו תיבת וגם שהוא תוספת צער, ותיבת את, ותיבת אנכי טו: